

RESSENYA DE L'OBRA LITERÀRIA DE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS.
GÈNERES, TRADICIONS POÈTIQUES I ESTIL, DE VICENT SALVADOR I
MANUEL PÉREZ SALDANYA (ED.) (ACADÈMIA VALENCIANA DE LA
LLENGUA, VALÈNCIA, 2013, 724 PÀGINES)

Pau Sanchis Ferrer
Universitat Autònoma de Barcelona

La celebració durant el 2013 de l'Any Estellés ha propiciat que els focus acadèmics i editorials es fixaren, si no més, almenys sí amb més notorietat, en l'obra del poeta de Burjassot. A hores d'ara, no hi ha dubte que la popularitat de Vicent Andrés Estellés, com ho demostren les Festes Estellés, per exemple, i la posició al cànon, està cada vegada més consolidada. Com ja va dir Fuster al pròleg del primer volum de l'obra completa, es tracta del poeta valencià més important des d'Ausiàs March i, a més, ara mateix és dels poetes més llegits, admirats i imitats (o subvertit) per les noves generacions de poetes en l'àmbit català. Així doncs, tant l'acadèmia, com el lector/oïdor de poesia, com els companys d'ofici del burjassoter, no tenen dubtes sobre la magnitud i la importància de la seua obra. Ara bé, vint anys després del decés del poeta es feia necessària una reflexió profunda sobre tots aquests aspectes i alguns altres, i això és el que ens ofereix el volum que ressenyem.

L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil, editat pels professors Vicent Salvador i Manuel Pérez Saldanya, pretén «oferir una reflexió d'ampli abast organitzada al voltant d'alguns eixos que [...] contribueixen a bastir la visió d'Estellés com a gran poeta contemporani, no sols en el marc valencià, sinó en el cànon literari internacional». Per tal de dur a terme aquesta reflexió els editors han reunit un nodrit grup de lectors avesats de Vicent Andrés Estellés, més o menys vinculats al discurs acadèmic. L'obra està dividida en dues parts, la primera, «Estudis de conjunt», que no és «del tot aliena al que seria un manual universitari sobre un autor consagrat pel cànon», i la segona, «Assaigs i interpretacions», que és «més creativa i lliure, plena d'incitacions variades i personals». Aquesta és la declaració d'intencions

que fan Salvador i Saldanya al «Pòrtic» del llibre i vaja per davant que considerem que l'objectiu s'assoleix sobradament.

Vint anys després de la seua mort, l'obra del poeta presenta encara problemes d'edició i ordenació i, per tant, de recepció i interpretació, tot i que en els darrers anys han aparegut treballs col·lectius o individuals ben interessants com ara el monogràfic dels números 98/99 de la revista *Reduccions* (RODA: 2011), el volum *Opera estellesiana Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés* (SALVADOR, 2010) o els llibres *Com un vers mai no escrit* (CARBÓ: 2009) i *El mural com a fons* (PÉREZ MONTANER: 2009) i altres que es recullen en la completa «Bibliografia crítica» d'Aina Monferrer que tanca la primera part.

Aquest volum, però, és més ambiciós que els anteriors i pretén situar-nos en un llinar a partir del qual, donat aquest estat de la qüestió, pot començar una segona fase en la lectura de Vicent Andrés Estellés: la de la consolidació definitiva, que comporta una edició acurada de les seues obres (l'esperada «edició crítica» de l'obra completa que ha patit, com tantes altres coses les andanades de la crisi —vegeu l'article de Jordi Oviedo— o, en tot cas, l'edició acurada dels «cims» artístics del poeta, com proposa Lluís Roda).

La primera part s'obri amb un treball de Vicent Salvador, «La paraula poètica estellesiana», que assaja una descripció de l'estil d'Estellés a partir de l'anàlisi d'alguns trets discursius. Salvador parteix d'una constatació evident: «els lectors d'Estellés tenim la impressió que [...] l'autor és sempre reconeixible», «Estellés deixa entrellucar sempre un perfil unitari, un timbre de veu característic que el fa inconfusible», per fer una acurada descripció del «laboratori» del poeta, és a dir, dels mecanismes, els recursos i els procediments sintàctics, retòrics, lèxics i, en definitiva, discursius que fan d'Estellés el poeta inconfusible que és. L'article, a més, serveix per matisar un parell de tòpics que planen sobre la lírica del burjassoter: la descurança i el popularisme. No desmenteix el desordre, però sí que constata que rere el caos hi ha un poeta sovint més rigorós del que hom pot pensar. Igualment, el popularisme no ho és tant, quan es demostra que l'ús de girs de lèxic o fraseologia col·loquial està al servei d'unes determinades intencions estètiques allunyades del folklorisme i el conservadorisme. Salvador extreu a partir de l'anàlisi d'alguns aspectes

concrets que «posa sota el microscopi», les línies mestres de l'estil del poeta que és, al capdavall, la cara amb la qual se'ns mostra.

Els sis treballs que segueixen configuren un riquíssim mapa de referents, fonts, relacions i diàlegs de la poesia d'Estellés amb la pròpia tradició literària i amb la literatura europea. Les múltiples formes que la intertextualitat assumeix en l'obra d'Estellés és, probablement, un dels seus aspectes més fascinants. Tots sis treballs defugen el que hauria estat una enutjosa enumeració d'ocurrències d'aquest o aquell autor, i en canvi opten una interpretació ben viva de la relació que Estellés estableix amb els autors que cita, esmenta, subverteix o als quals fins i tot suplanta la identitat o converteix en personatges o interlocutors. Pere Ballart estableix una lúcida i útil taxonomia dels dotze recursos que fa servir el poeta per introduir intertextos en la seua obra. Recursos que van des de la referència en el títol, o l'esment mitjançant dedicatòria o epígraf, passant per l'al·lusió al nom de l'autor, la citació; fins a mecanismes molt més elaborats com el monòleg dramàtic, la imitació temàtica o la imitació estilística. Ballart s'ocupa de les intertextualitats amb poetes contemporanis del Principat de Catalunya, amb un breu esment als poetes mallorquins.

Mariola Aparicio, en canvi, analitza la relació d'Estellés amb els clàssics medievals, sobretot amb Ramon Llull, Jaume Roig i Ausiàs March. Aparicio segueix en part les anàlisis de Pérez Montaner a partir de la teoria de Harold Bloom sobre «l'angoixa de la influència» per tal d'establir la manera com Estellés descodifica i recodifica les influències dels clàssics, fent-se'ls seus, mitjançant la ironia i la desmitificació.

Amador Calvo s'ocupa de la presència dels clàssics grecollatins en l'univers estellesià i para atenció als tres casos més representatius: *Horacianes*, *Les acaballes de Catul* i *Exili d'Ovidi*. Hi destaca «la finesa i la intel·ligència erudita d'Estellés com a lector», així com el caràcter transgressor dels mecanismes utilitzats: manipulacions, suplantacions, anacronismes, etc. Javier Vellón, per la seua banda, s'ocupa dels intertextos provinents de la tradició hispànica, tant dels clàssics (Garcilaso i Góngora) fins als autors contemporanis espanyols i hispanoamericans. Vellón aprofita per descriure les afinitats estètiques i ètiques del burjassoter amb alguns dels seus contemporanis i també per analitzar l'evolució de la veu

poètica del primer Estellés, des del *garcilasismo* fins als models d'Aleixandre i Neruda, per a la poesia amorosa, i del xilè, però també de Vallejo, Celaya, Blas de Otero o León Felipe, per a la poesia més compromesa.

Un altre enfocament té l'article d'Eloi Grasset, que tracta els referents francesos. Més que buscar intertextualitats concretes, tot i que també, se centra en una lúcida lectura del que anomena «corrents subterranis» que la tradició francesa ha introduït en la modernitat mitjançant l'obra de Baudelaire, Apollinaire, Éluard, etc. i que Estellés ha assumit i incorporat plenament alhora que hi introduïa els referents concrets. Finalment, l'article de Dominic Keown ens situa davant la relació d'Estellés amb el món anglosaxó. En aquest cas es trien tres exemples d'autors anglòfons: Shakespeare, Whitman i Larkin per il·lustrar tres casos de relació amb altres tradicions. En el primer cas, s'analitzen els paral·lelismes entre *Testimoni d'Horaci* i *Hamlet*; en el segon s'acaren una sèrie d'actituds rupturistes i crítiques que agermanen l'autor de *Fulles d'herba* amb el del *Mural del País Valencià*; i finalment, en el tercer, es destaca la «coincidència amb Estellés [...] en la confecció d'una crònica de caire sociològic que posa en evidència la condició de les seves respectives col·lectivitats», tenint en compte que probablement no va existir cap contacte entre ambdós poetes.

El treball de Núria León reprèn la qüestió de la intertextualitat mitjançant l'anàlisi de la paròdia en l'obra d'Estellés. León fa una completa, malgrat que necessàriament succincta, repassada a l'aprofitament que fa el poeta d'elements temàtics, genèrics o formals i, d'alguna manera, tanca l'itinerari pels intertextos estellesians encetat per Pere Ballart.

Els articles de Balaguer, Piquer i Rosselló i Soler formen el bloc que s'ocupa dels altres gèneres practicats per Estellés: el memorialisme, el periodisme i el teatre. Balaguer fa una lectura empàtica i lúcida dels quatre títols de caràcter memorialístic i hi destaca la vivesa de la seua prosa. Adolf Piquer analitza la llengua literària d'Estellés a la llum de la lectura del seu treball com a periodista (la triple adjectivació, els adverbis en *-ment*, o la mescla de registres). Finalment, Rosselló i Soler aporten una valuosa lectura del teatre, sobretot dels oratoris, i posen de relleu la importància que el propi autor donava a la vocació dramaturgic des dels

seus inicis i situen la producció en el context històric i estètic del teatre de la segona meitat del franquisme.

Aquesta primera part es clou, deixant a banda la «Bibliografia crítica» que ja hem esmentat, amb una brillant exposició de Simona Škrabec sobre la recepció internacional d'Estellés, que inclou un llistat gairebé complet de les traduccions publicades de l'obra del burjassoter, i una sèrie de reflexions sobre la importància de mantenir una actitud positiva envers la traducció. És a dir, que la crítica de la traducció no siga una constant cerca de l'error i d'allò que es perd, sinó el rescat del missatge amagat dins d'una ampolla.

La segona part del volum s'obri amb un treball de Francesc Pérez Moragón i un altre de Faust Ripoll que ens situen en el context cultural de l'època, a través de les relacions que Estellés va mantenir amb Joan Fuster, per una banda, i el grup Torre, per una altra. Moragón constata el paper importantíssim de Fuster en el reconeixement de l'obra de l'amic, malgrat els moments de distanciament personal que hi va haver. Ripoll, al seu torn, constata la importància que tingué el grup Torre, per tal com Estellés hi va editar tres llibres i va fer coneixences importants, tot i que també posa de relleu que la relació amb el grup no va ser «especialment aprofundida». En la mateixa línia d'anàlisi de relacions personals del poeta, l'article de Pere Roselló Bover explica el contacte d'Estellés amb alguns intel·lectuals mallorquins com Josep M. Llompart, Encarna Viñas, Francesc de Borja Moll o Miquel Àngel Riera.

Els articles de Lluís Roda i Jordi Oviedo plantegen, com hem dit més amunt, una qüestió filològica de primer ordre que considerem fonamental per a la posteritat de l'obra d'Estellés. A partir d'un estudi dels decasíl·labs i alexandrins, Roda continua, com ja feia als dos articles del monogràfic de *Reduccions* (2011), treballant en l'ordenació del corpus estellesià i resseguint el que considera cims de la seua obra. Jordi Oviedo, per la seua banda, pren com a punt de partida la troballa i edició de *L'inventari clement de Gandia* (2013) per exposar els problemes i reptes que presenta l'edició crítica de les obres de Vicent Andrés Estellés.

El bloc final del volum ofereix una miscel·lània en què trobem aproximacions com la d'Enric Ferrer Solivares a la religiositat en l'obra d'Estellés, o la de Carles Cortés i Miquel Cruz que s'ocupen de la relació

entre pintura i poesia, o encara el treball comparatiu de Laia Climent i Aina Monferrer entre Estellés i Maria Mercè Marçal, sobre el cos i, finalment, el de Lluís Meseguer sobre «Poesia i territori». Tots quatre treballs aporten una lectura de temes i procediments, de vegades descuidats (uns més que altres), que cal tenir en compte quan ens enfrontem a una obra tan extensa i intensa com la que ens ocupa.

Els articles de Josep Vicent Frechina, Paül Limorti i Vicent Berenguer, en canvi, ens parlen de la posteritat del poeta. Frechina fa una completíssima repassada a la relació d'Estellés amb els cantants i amb la música, des de la relació amb els membres de la cançó Ovidi Montllor, Raimon o Paco Muñoz, fins a tots aquells que encara avui continuen posant música als seus poemes (amb un completíssim apèndix que registra totes les cançons editades fins al moment de redacció de l'article). Paül Limorti fa un estudi de la presència d'Estellés en els materials escolars. Constata la presència del poeta des dels inicis del retorn del català a l'escola i analitza la configuració del cànon escolar fins a l'actualitat. Estellés hi és sempre als manuals escolars valencians i apareix sovint a la resta de territoris, amb els beneficis de coneixement de la seua obra que això comporta, però també amb els inconvenients, com ara l'encasellament. L'article de Berenguer, finalment, presenta un recorregut a través de la producció dels poetes valencians contemporanis per estudiar de quina manera ha estat rebut el nostre poeta. Des de les generacions que el varen conèixer, fins a les últimes fornades. El recorregut se centra, sobretot en els darrers anys, en l'anàlisi de diverses antologies en què es nota l'admiració creixent per Estellés. Berenguer remarca, com no pot ser d'una altra manera, que el reconeixement de l'obra del burjassoter és indiscutible al País Valencià i arreu del territori i en destaca els valors positius que això té d'expansió dels usos literaris i lingüístics.

L'article que clou el volum, «La llengua literària segons Vicent Andrés Estellés» de Jordi Colomina, fa una primera aproximació a aquest aspecte a partir de tres eixos: la relació amb els clàssics, l'ús, combinat o no, de variants catalanes i valencianes i els valencianismes. A més, incorpora una sèrie de quadres i llistats de fraseologismes ben il·lustratius.

Finalment, el volum inclou un CD amb la memòria de l'exposició «Vicent Andrés Estellés: Cronista de records i d'esperances» comissariada per Josep Palomero.

Tot plegat, una polièdrica aproximació a un corpus poètic immens que mereixia un treball d'aquesta mena que oferirà una visió de conjunt des d'on atalaiar el camí que queda per recórrer, que no és poc.

BIBLIOGRAFIA

CARBÓ, Ferran (2009): Com un vers mai no escrit. *La poesia de Vicent de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta*, València/Barcelona, IIFV/PAM.

PÉREZ MONTANER, Jaume (2010): *El mural com a fons*, Catarroja, Perifèric.

RODA, Lluís (ed.) (2011): *Reduccions*, 98-99, Vic, Eumo editorial i Edipoies SA.

SALVADOR, Vicent; Adolf PIQUER & Daniel P. GRAU (ed.) (2010): *Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés*, Alacant, IIFV.